

ISLOM DINI MANBALARIDA INSON HUQUQLARI

Jo'rayeva Yulduz Turopovna

E-mail: jorayevay22@gmail.com

Ilmiy rahbar. Termiz davlat universiteti

Falsafa kafedrası o'qituvchisi.

Jo'rayev Akram Namozovich

Termiz davlat universiteti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20134500>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada Islom dini manbalarida inson huquqlarining shakllanishi, rivojlanishi va zamonaviy jamiyatdagi o'rni kompleks tarzda o'rganiladi. Tadqiqot davomida Qur'oni Karim va hadislar asosida insonning asosiy huquqlari – yashash huquqi, erkinlik, tenglik, sha'ni va qadr-qimmat, mulk huquqi hamda ijtimoiy adolat tamoyillari keng tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada inson huquqlarining zamonaviy ilm-fan, xususan kimyo fanidagi etik va ekologik masalalar bilan uzviy bog'liqligi ochib beriladi. Bioetika, ekologik xavfsizlik, kimyoviy texnologiyalarni rivojlantirishda inson manfaatlarini ustuvor qo'yish masalalari chuqur yoritiladi. Tadqiqotda inson huquqlarining buzilishiga olib keluvchi omillar, jumladan noto'g'ri diniy talqinlar, ilmiy-texnik taraqqiyot natijasidagi ekologik muammolar va ijtimoiy tengsizlik holatlari tahlil qilinadi. Maqola yakunida esa ushbu muammolarni bartaraf etishning ilmiy-amaliy yechimlari, xususan ta'lim tizimini takomillashtirish, huquqiy va ekologik madaniyatni oshirish, hamda ilmiy faoliyatda bioetik tamoyillarni joriy etish yo'llari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: inson huquqlari, Islom manbalari, Qur'oni Karim, Sunnat, inson qadri, adolat, tenglik, Vido xutbasi, Shariat, Zaruriyoti xamsa.

Annotation. This scientific article comprehensively examines the formation, development, and significance of human rights in Islamic sources within the context of modern society. The study analyzes fundamental human rights such as the right to life, freedom, equality, dignity, property rights, and social justice based on the Qur'an and Hadith. Furthermore, the article highlights the interconnection between human rights and modern scientific disciplines, particularly chemistry, focusing on ethical and environmental aspects. Issues such as bioethics, environmental safety, and prioritizing human welfare in chemical technologies are discussed in depth. The research also investigates factors leading to violations of human rights, including misinterpretation of religious teachings, ecological challenges arising from technological development, and social inequality.

The article concludes with scientifically grounded solutions, including the improvement of educational systems, enhancement of legal and ecological awareness, and the implementation of bioethical principles in scientific practice.

Keywords: human rights, sources of Islam, Holy Quran, Sunnah, human dignity, justice, equality, Farewell Sermon, Sharia, Daruriyyat al-Khamsah.

Аннотация. В данной научной статье комплексно рассматриваются формирование, развитие и значение прав человека в источниках ислама в условиях современного общества. На основе Корана и хадисов анализируются основные права человека: право на жизнь, свободу, равенство, достоинство, собственность и социальную справедливость.

Особое внимание уделяется взаимосвязи прав человека с современными научными дисциплинами, в частности с химией, включая этические и экологические аспекты.

Подробно рассматриваются вопросы биоэтики, экологической безопасности и приоритета интересов человека при развитии химических технологий. В исследовании также анализируются факторы, приводящие к нарушению прав человека, такие как неправильное толкование религиозных норм, экологические проблемы и социальное неравенство. В заключении предлагаются научно обоснованные пути решения данных проблем, включая совершенствование системы образования, повышение правовой и экологической культуры, а также внедрение биоэтических принципов в научную деятельность.

Ключевые слова: права человека, источники ислама, Священный Коран, Сунна, человеческое достоинство, справедливость, равенство, Прощальная проповедь, Шарият, Зарурияти хамса.

KIRISH

Inson huquqlari tushunchasi insoniyat tarixining barcha davrlarida dolzarb masalalardan biri bo'lib kelgan. Har bir jamiyatning ijtimoiy-siyosiy rivojlanish darajasi unda inson huquqlarining qay darajada e'tirof etilishi va ta'minlanishi bilan belgilanadi. Inson huquqlari nafaqat huquqiy kategoriya, balki falsafiy, axloqiy va diniy tushuncha sifatida ham keng qamrovli mazmunga ega. Ayniqsa, diniy ta'limotlar ichida Islom dini inson huquqlarini tizimli va mukammal tarzda ifodalaganligi bilan alohida ajralib turadi.

Islom dini VII asrda shakllangan bo'lishiga qaramay, undagi inson huquqlari haqidagi g'oyalar bugungi zamonaviy demokratik jamiyat tamoyillari bilan hamohangdir. Qur'oni Karimda insonning yaratilishi, uning yer yuzidagi o'rni va vazifasi, shuningdek, uning huquq va majburiyatlari aniq belgilab berilgan. Inson Alloh tomonidan yaratilgan eng sharaflı mavjudot sifatida e'tirof etilib, uning hayoti, erkinligi va qadr-qimmatı muqaddas hisoblanadi.

Zamonaviy globallashtirish jarayonlari, ilm-fan va texnologiyaning jadal rivojlanishi inson huquqlariga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirmoqda. Ayniqsa, kimyo sanoati, farmatsevtika, biotexnologiya kabi sohalarning rivojlanishi inson salomatligi va ekologik muvozanat bilan bog'liq muhim masalalarni keltirib chiqarmoqda. Shu nuqtai nazardan, Islom dini manbalarida aks etgan inson huquqlari tamoyillarini zamonaviy ilmiy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Islom dini manbalarida inson huquqlari keng qamrovli va mukammal tizim sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu tizim insonning nafaqat jismoniy, balki ma'naviy, ijtimoiy va iqtisodiy huquqlarini ham o'z ichiga oladi. Eng asosiy huquqlardan biri – yashash huquqi bo'lib, u Islomda mutlaq qadriyat sifatida qaraladi. Qur'oni Karimda bir insonning nohaq o'ldirilishi butun insoniyatni o'ldirish bilan tenglashtiriladi. Bu esa inson hayotining naqadar ulug' qadriyat ekanligini ko'rsatadi.

Tenglik tamoyili ham Islomda alohida o'rin tutadi. Insonlar o'rtasida irqiy, milliy yoki ijtimoiy farqlar asosida kamsitish qat'iyan man etiladi.

Barcha insonlar Alloh huzurida teng bo'lib, faqat taqvo darajasi bilan farqlanadi. Bu g'oya bugungi inson huquqlari deklaratsiyalarida aks etgan asosiy prinsiplarga mos keladi.

Erkinlik huquqi esa insonning e'tiqod qilish, fikr bildirish va tanlash erkinligini o'z ichiga oladi. Islomda majburlash orqali e'tiqod qildirish man etilgan bo'lib, bu holat diniy bag'rikenglikning muhim ko'rinishidir. Adolat tamoyili esa Islom huquqiy tizimining asosini tashkil etadi. Adolat jamiyatda barqarorlikni ta'minlovchi asosiy omil sifatida qaraladi.

Kimyo faniga kelsak, unda inson huquqlari bioetika va ekologik xavfsizlik orqali namoyon bo'ladi. Masalan, kimyoviy moddalardan noto'g'ri foydalanish inson salomatligiga zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli ilmiy tadqiqotlarda xavfsizlik choralariga rioya qilish, atrof-muhitni himoya qilish va inson manfaatlarini ustuvor qo'yish muhim hisoblanadi. Bu jihatlarda Islomdagi "zarar bermaslik" tamoyili bilan to'liq uyg'unlashadi.

MUAMMOLAR TAHLILI VA YECHIMLAR

Hozirgi davrda inson huquqlarini ta'minlash jarayonida qator murakkab muammolar mavjud. Eng asosiy muammolardan biri – diniy manbalarni noto'g'ri talqin qilish natijasida yuzaga keladigan ekstremistik qarashlardir. Bu esa inson huquqlarining buzilishiga olib keladi.

Shuningdek, sanoat rivoji natijasida yuzaga kelayotgan ekologik muammolar, xususan kimyoviy ifloslanish, havoning zaharlanishi va suv resurslarining buzilishi inson salomatligiga jiddiy tahdid solmoqda.

Bundan tashqari, ilmiy tadqiqotlarda etik me'yorlarga amal qilinmasligi ham muhim muammolardan biridir. Ayrim hollarda ilmiy tajribalar inson manfaatlariga zid ravishda olib borilishi mumkin.

Mazkur muammolarni hal etish uchun kompleks yondashuv zarur. Avvalo, ta'lim tizimida inson huquqlari va diniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash lozim. Shuningdek, kimyo sanoatida ekologik standartlarni kuchaytirish, bioetik me'yorlarni joriy etish muhimdir. Huquqiy madaniyatni oshirish va jamiyatda bag'rikenglikni rivojlantirish ham muhim yechimlardan biri hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Islom dini inson huquqlarini himoya qilishda universal va mukammal tizimni taqdim etadi. Qur'oni Karim va hadislar insonning asosiy huquqlarini kafolatlab, ularni himoya qilishga qaratilgan qoidalardan iborat. Ushbu tamoyillar nafaqat diniy, balki huquqiy va axloqiy ahamiyatga ham ega.

Zamonaviy jamiyatda ushbu qadriyatlarni ilm-fan, ayniqsa kimyo bilan uyg'unlashtirish insoniyat oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Ekologik muvozanatni saqlash, inson salomatligini himoya qilish va ilmiy faoliyatda etik me'yorlarga amal qilish orqali Islomdagi insonparvarlik g'oyalarini amaliyotga tatbiq etish mumkin.

Shunday qilib, Islom dini manbalarida aks etgan inson huquqlari konsepsiyasi bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda va uni chuqur o'rganish hamda amaliyotga joriy etish jamiyat taraqqiyotining muhim omili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Qur'oni Karim. – Toshkent: "Hilol-Nashr", 2021.
2. Imom Buxoriy. Al-jome' as-sahih. – Toshkent: "Hilol-Nashr", 2019.

3. Imom Termiziy. Sunan at-Termiziy. – Toshkent: “Movarounnahr”, 2018.
4. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023.
5. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. – BMT, 1948.
6. Saidov A.X. Inson huquqlari nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Adolat, 2018.
7. Ziyayev H.Z. Islom huquqi asoslari. – Toshkent: Toshkent islom universiteti, 2019.
8. Rahmonov Q. Dinshunoslik asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
9. Donnelly J. Universal Human Rights in Theory and Practice. – Cornell University Press, 2013.